

FÍLOLOJÍ

JAMES TURNER

VakıfBank Kültür Yayınları: 0482
Edebiyat: 0106

FİLOLOJİ

**MODERN BEŞERİ BİLİMLERİNİN UNUTULMUŞ
KÖKENLERİ**

JAMES TURNER

Özgün Adı

Philology:

*The Forgotten Origins of the
Modern Humanities*

Türkçesi

Erkin Çam

Yayın Danışmanı

Ekrem Demirli

Proje Editörü

Zeynep Kevser Şerefoglu Danış

Kitap Editörü

Mustafa Eren Afacaner

Kapak ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Son Okuma

Sümeyra Özkan

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi

No: 7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

© James Turner, 2014

© Princeton University Press, 2014

ISBN 978-625-5848-91-8

Kitabın Türkçe yayın hakları Princeton University Press aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınlarına aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

All rights reserved.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the Publisher.

Baskı

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul

Tel: 0212 412 1700

www.mega.com.tr – info@mega.com.tr

Sertifika No: 44452

1. Baskı: Ağustos 2026

FİLOLOJİ
MODERN BEŞERÎ BİLİMLERİNİN
UNUTULMUŞ KÖKENLERİ
JAMES TURNER

TÜRKÇESİ
ERKİN ÇAM

JAMES TURNER

University of Notre Dame'da Beşerî Bilimler alanında Cavanaugh Profesörü ve Tarih Profesörü (emeritus) olarak görev yapmış, aynı zamanda Tarih ve Bilim Felsefesi doktora programında yer almıştır. 1995 yılında Notre Dame'a katılmadan önce, Ann Arbor'daki Michigan Üniversitesinde on bir yıl boyunca ders vermiştir. Çalışmaları Amerikan ve modern Britanya entelektüel tarihi üzerine yoğunlaşmakta, özellikle akademik bilginin tarihi ve modern disiplinlerin oluşumu üzerine odaklanmaktadır. Hâlen modern akademik disiplinlerin kökenleri ile İskoç düşünür William Robertson Smith (1846-1894) üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Turner'ın başlıca eserleri arasında *Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities* (2014); *The Liberal Education of Charles Eliot Norton* (1999); *Without God, Without Creed: The Origins of Unbelief in America* (1985) ve *Reckoning with the Beast: Animals, Pain, and Humanity in the Victorian Mind* (1980) yer almaktadır. *Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities*, Phi Beta Kappa tarafından verilen Christian Gauss Ödülü'ne layık görülmüştür. Makaleleri çeşitli uluslararası dergilerde yayımlanmıştır.

ERKİN ÇAM

1976 yılında İstanbul'da doğdu. Ankara Anadolu Lisesini (Almanca) ve İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümünü bitirdi. 2003'te yazılım çevirileri ile çeviri sektörüne girdi. Almanca ve İngilizce teknik çeviri alanında 20 yıldan fazla bir deneyime sahiptir. Çeviri projelerinde çevirmen, editör ve proje koordinatörü olarak çalıştı. *Esquire* dergisinde yazıları ve çevirileri yayımlandı. 2007-2009 yılları arasında Kapadokya Üniversitesinde görev yaptı. Dört ciltlik *Batı'ya Yön Veren Metinler* eserinde çevirmen olarak yer aldı ve projenin koordinatörlüğünü yaptı.

*Doktora öğrencilerime
bana öğrettikleri her şey için teşekkürlerimle*

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
Önsöz	11
Kurallar	23

KISIM I

İLK FİLOLOGLARDAN 1800'E

Birinci Bölüm	
<i>İlham Perilerinin Kuş Kafesinde Tartışıp Duran Kitap Kurtları</i>	
Yunan Antik Çağından 1400 Yılına Kadar	31
İkinci Bölüm	
<i>Antik Çağ Konusunda Tam Bir Ustalık</i>	
Rönesans, Reform ve Ötesi	71
Üçüncü Bölüm	
<i>Obur ve Ayırt Etmeyen Bir İştah</i>	
On Sekizinci Yüzyılın Ortalarına Kadar İngiliz Filolojisi	113
Dördüncü Bölüm	
<i>Derin İlmin Zekice Uygulanması</i>	
Geç On Sekizinci Yüzyıl Devrimleri	149

KISIM II

MODERN BEŞERÎ BİLİMLERİN EŞİĞİNDE, 1800'DEN ON DOKUZUNCU YÜZYILIN ORTALARINA

Beşinci Bölüm	
<i>Tüm Dilleri Kapsayan Yapı Benzerliği</i>	
Filolojiden Dilbilime, 1800-1850	193
Altıncı Bölüm	
<i>Özgün Ulusal Şiir ve Düzyazı</i>	
Edebiyat Filolojisi ve Edebiyat Çalışmaları, 1800-1860	221

Yedinci Bölüm	
<i>Tarih Biliminde Bir Dönüm Noktası</i>	
Medeni Geçmiş, 1800-1850	247

Sekizinci Bölüm	
<i>Dilbilgisi ve Tefsir Taktiği</i>	
Kutsal Kitap Filolojisi ve Diğerleri, 1800-1860	303

KISIM III

MODERN ÜNİVERSİTEDE MODERN BEŞERÎ BİLİMLER, ON DOKUZUNCU YÜZYIL ORTASINDAN YİRMİNCİ YÜZYILA KADAR

Dokuzuncu Bölüm	
<i>Bu Yeni Açılan Bilimsel Araştırma Madeni</i>	
Tarih ve Doğa Arasında: 1850 Sonrası Dilbilim	339

Onuncu Bölüm	
<i>Matematiksel Fizikle Eşdeğer Özenli Araştırma</i>	
Edebiyat, 1860-1920	361

On Birinci Bölüm	
<i>Amatörlük Eğilimi Yok</i>	
1850 Sonrası Medeni Geçmiş	387

On İkinci Bölüm	
<i>İnsan Doğasının Saha Natüralistleri</i>	
Antropoloji Bir Disipline Dönüşüyor, 1840-1910	461

On Üçüncü Bölüm	
<i>İnsan Doğasının En Yüksek ve En Etkileyici Tezahürleri</i>	
Kutsal Kitap Filolojisi ve 1860 Sonrası Dinî Araştırmaların Yükselişi	499

Sonsöz	531
--------	-----

Alıntılanan Eserler	539
Dizin	603

TEŞEKKÜR

Bu kapsamda ve böylesine uzun yıllar boyunca hazırlanmış bir tarih çalışmasına girişen herkes, tek tek belirtmesi ve hatta tam olarak hatırlaması dahi mümkün olmayan ölçüde kapsamlı bir minnet borcu biriktirir. Notre Dame Üniversitesi, araştırma ve yazma için defalarca izin verdiği gibi zamanı verimli kullanabilmem için cömert bir mali destek sağladı. Göttingen'deki eski Max-Planck-Institut für Geschichte ve Kongre Kütüphanesindeki John W. Kluge Center for Scholars 2003 sonbaharında ve 2004 ilkbaharında araştırmama ev sahipliği yaptı. Göttingen'deki Hartmut Lehmann ve Washington'daki Peg Christoff'a özellikle teşekkür borçluyum. Spencer Vakfı ve Ulusal Beşerî Bilimler Vakfı, 2007-2008 yıllarında bu kitabın ilk taslağının yazılması için bir yıllık yazma sürecini cömertçe destekledi. Earhart Vakfı da aynı cömertlikle 2011-12 yıllarında bir izin verdi ve son bir izin sağladı.¹

Böyle bir kitap yazarken paradan ve zamandan daha gerekli olan şey, yardımsever insanlardır. Notre Dame Üniversitesindeki ve ondan önce Michigan Üniversitesindeki kütüphaneciler araştırmamın önemli bir yükünü çektiler. Nancy Mitchell, araştırma ve yazma çalışmalarımın son yıllarında Notre Dame kütüphaneleriyle aramdaki neşeli ve güvenilir bir yaşam hattıydı. Ayrıca Amerikan Felsefe Derneği Kütüphanesi, Bentley Tarih Kütüphanesi, Michigan Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi, Oxford Üniversitesi British Kütüphanesi, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, Amerikan Tarihi Merkezi, Texas-Austin Üniversitesi, Courtauld Enstitüsü, DeGolyer Kütüphanesi, Southern Methodist Üniversitesi, Dr. Williams Kütüphanesi, Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi, Gould Kütüphanesi, Carleton Koleji, Harry Ransom Beşerî Bilimler Araştırma Merkezi, Texas-Austin Üniversitesi, Eisenhower Kütüphanesi, Johns Hopkins Üniversitesi Hoole Kütüphanesi, Alabama Üniversitesi Houghton Kütüphanesi, Harvard Üniversitesi Kongre Kütüphanesi, İskoçya Ulusal Kütüphanesi, Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek (Aşağı Saksonya Devlet ve Üniversite Kütüphanesi), Belfast Queen Üniversitesi, Regenstein Kütüphanesi, Chicago Üniversitesi, Wren Kütüphanesi,

1. NEH (National Endowment for the Humanities), hibe alanların şu ifadeyi belirtmelerini zorunlu kılmaktadır: "Bu yayında ifade edilen görüşler, bulgular, sonuçlar veya öneriler, Ulusal Beşerî Bilimler Vakfı'nın görüşlerini yansıtmayabilir." Aynı şey, elbette, araştırmamı destekleyen diğer kurumlar için de geçerlidir.

Cambridge Trinity Koleji, Dublin Trinity Koleji ve London University Kolejindeki arşivcilere ve kütüphanecilere de minnettarım.

École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris); Kongre Kütüphanesi; Oregon Eyalet Üniversitesi; Pazmany Peter Üniversitesi (Budapeşte); Princeton İlahiyat Fakültesi; Princeton Üniversitesi; Sogang Üniversitesi (Seul); Kalküta, Michigan, Notre Dame ve Teksas Üniversitelerinde yıllar içinde gelişen fikirlerime yanıt veren dinleyicilerden çok şey öğrendim.

Filolojinin dallanıp budaklanması hakkındaki ilk düşüncelerim, 1984 ile 1995 yılları arasında Michigan Üniversitesinde birlikte çalıştığımız Tom Trautmann ile yaptığımız sohbetlerde filizlendi. Siobhan Donnelly'nin yıllar önce Michigan'daki araştırma yardımı ilk araştırmalarımaya yardımcı oldu. Kendilerinden tavsiye istediğimde nazikçe yanıt veren akademisyenler arasında Margaret Abruzzo, Steve Alter, Mary Ellen Brown, Erwin Cook, Tony Grafton, Paul Gutjahr, Sean Harvey, Iván Jaksić, Wolfgang Kullmann, Ulrich Lehner, merhum Sabine MacCormack, John McGreevy, Margaret Meserve, Mark Noll, Mike O'Brien, Jon Roberts, Bob Sullivan, merhum Frank Turner ve Caroline Winterer vardı. Şu anda isimlerini hatırlayamadığım ama yine de yardımları için müteşekkirdiğim başkaları da vardır. Steve Alter, Keith Bradley, Brad Gregory, Iván Jaksić, Sabine MacCormack, John McGreevy, Margaret Meserve, Mark Noll, Jim VanderKam ve John Van Engen taslak bölümleri okudu ve yararlı tavsiyelerde bulundu; Chris Stray ilgili bir makale hakkında çok faydalı yorumlar yaptı. Caroline Winterer, stil ve organizasyon konularındaki keskin gözüyle yarı final versiyonunun tamamını okudu. Tony Grafton ve Frank Turner ilk taslağın tamamına dair zekice yorumlarda bulundular.

Hem okuyucular hem de ben, taslağın titiz redaksiyonu için Brian Bendlin'e çok şey borçluyuz. Princeton University Press'in Beth Clevenger, Rob Tempio, Maria Lindenfeldar ve Alison Anunzis'ten oluşan editör ekibi, kitabı beni minnettar bırakan bir özen ve zarafetle basıma hazırladı. Terri O'Prey tüm üretim sürecini dikkatle yönetti. Peter Dougherty, kolej futbolu söz konusu olmadığı sürece, olağanüstü beceriye, kurnazlığa ve hatta bilgeliğe sahip bir editördür ve bu yazarın editörlüğünü üstlendiği için şükrediyorum.

Frank Turner'ın 2010'da ve Sabine MacCormack'ın 2012'de zamansız ölümleri benim ve edebiyat âlemi için büyük kayıplardı. Bu kitap, onların ilminin ve cömertliğinin birçok anıtından biri olarak duruyor.

ÖNSÖZ

Rotterdamlı büyük hümanist Erasmus, *Adages* (1500) adlı eserinde şöyle der: “Tilki birçok şey bilir ama kirpi tek ve büyük bir şey bilir.”¹

Bu iki hayvan aynı şeyleri biliyor olabilir mi? Kirpinin bir bildiği tilkinin birçok bildiğini kapsıyor olabilir mi? Okumakta olduğunuz kitap, Batı’daki beşerî ilmin nihayetinde çok mu yoksa tek mi olduğuna yönelik artan merakım neticesinde ortaya çıktı.² Nasıl merak etmeye başladığım hakkında söyleyecek daha çok şeyim var, ancak önce tilki ve kirpimizin neyi anladığı hakkında birkaç söz söylemem gerekiyor.

Studia humanitatis (beşerî çalışmalar) şu ya da bu şekilde yüzyıllardır Batı öğreniminin kalbinde yer almıştır.³

Bugün Britanya, İrlanda ve Kuzey Amerika üniversitelerinde ‘beşerî bilimler’ öğretim ve araştırmanın merkezî bir kolunu oluşturmaktadır. Ancak bugünkü biçimleri modern bir yeniliktir. Günümüz tilkisinin bildiği birçok beşerî disiplin aslında on dokuzuncu yüzyıldan kalmadır. Bunların çeşitli kökenlerinin izini sürdüğünüzde (kirpinin de fark ettiği gibi) izler genellikle büyük ve eski bir şeye, yani filolojiye çıkar: metinlerin, dillerin ve dil olgusunun kendisinin çok yönlü incelenmesi.

Filoloji, İngilizce konuşulan dünyada (kıta Avrupa’sında çok daha az) zor zamanlar geçirmiştir. Kolej eğitimi almış pek çok Amerikalı artık bu kelimeyi tanımıyor.⁴ Taniyanlar ise onun genellikle, eski Yunan ya da Roma metinlerinin bir klasikçi tarafından incelenmesinden ibaret bir anlama geldiğini düşünür. Britanyalı okurlara göre ise bu kelime yalnızca diller ve dil aileleri üzerine yapılan teknik

1. “Multa novit vulpes verum echinus unum magnum.” Erasmus, antik Yunan şairi Archilochus’a atfedilen bir parçayı tercüme ediyordu, ancak Erasmus’un versiyonu kalmış gibi görünüyor. Bu atasözü modern ününü Isaiah Berlin’in 1953 tarihli *The Hedgehog and the Fox* (Kirpi ve Tilki) adlı denemesine borçludur.

2. Avrupa dışı medeniyetlerin de kendi güçlü beşerî ilim gelenekleri vardır; örneğin Çin’deki Konfüçyüsçü ilim. Bunlar bu kitapta yalnızca Batı geleneğini etkiledikleri zaman yer almaktadır, örneğin 4. bölümde anlatılan Hindistan’daki Sanskritçe öğreniminin etkisi gibi.

3. Studia humanitatis ifadesinin 1374 yılında İtalyan hümanist Coluccio Salutato tarafından ortaya atıldığı düşünülmektedir.

4. Pollock 2009, 933. Son yirmi yılda doktora birinci sınıf öğrencilerine yaptığım anketler de aynı sonucu veriyor.

araştırmalara işaret etmektedir. Edebiyat profesörleri bu sözcüğü kendi alanlarına yönelik dar kafalı bir yaklaşımı küçümsemek için kullanır; neyse ki bu yaklaşım çoktan terk edilmiştir. Gerçekten de yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde filoloji huysuz, kum gibi kuru, kısır ve genel olarak anlamsız akademik bilginin arketipi olarak aşağılanmış, hırpalanmış, kötülenmiş ve alaya alınmıştır. Akıl almaz derecede sıkıcı olduğunu da demiş miydim? Bugünlerde Kuzey Amerika'da ya da Britanya Adaları'nda ne zaman filoloji ortaya çıksa –klasik bölümler ya da dilbilim fakülteleri dışında pek sık olmaz bu– kütüphanenin tozuyla kaplanmış ve artritli kemiklerinin gıcırtiları ve sarsaklığı uzaktan belli olan frak giymiş cılız gövdesini görmek insanları şaşırtmazdı.

Eskiden şıktı, gösterişliydi ve çevresi çok daha genişti. Filoloji bir zaman bilimlerin kralı, ilk büyük modern üniversitelerin, yani on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Almanya'da yetişen üniversitelerin gururu olarak hüküm sürdü. Filoloji, 1850'den önceki on yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'taki en ileri beşerî çalışmalara ilham vermiş ve Avrupa ve Amerika'nın entelektüel yaşamını üretken akımlarla beslemiştir. Bu, eski metinlerin incelenmesinden çok daha fazlasını ifade ediyordu. Filoloji dile dair, belirli diller ve (elbette) metinler üzerine yapılan tüm çalışmaları kapsar. Araştırmaları, antik İsrail dininden Orta Çağ ozanlarının ve Amerikan yerlilerinin dillerine kadar uzanıyordu ve dilin kendisinin kökeni hakkında yaygın kuramlar üretiyordu.

On dokuzuncu yüzyılda filoloji kelimesi üç farklı araştırma biçimini kapsıyordu: (1) Metin filolojisi (klasik ve Kutsal Kitap çalışmaları, Sanskritçe ve Arapça gibi 'Doğu' edebiyatları ve Orta Çağ ve modern Avrupa yazıları dâhil); (2) Dilin kökeni ve doğasına ilişkin kuramlar ve (3) Dillerin ve dil ailelerinin yapılarının ve tarihsel evrimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Bu son araştırmanın çarpıcı bir sonucu oldu: Avrupa, Kuzey Hindistan ve İran platosundaki dillerin çoğunun atası olan, daha önce tahmin edilmeyen, kaybolmuş bir dilin yeniden ortaya çıkarılması.⁵

Filoloji ilminin bu üç geniş alanı, konu bakımından farklı olsa da yöntem bakımından benzerlik göstermekteydi. Her üçü de kendilerini, on dokuzuncu yüzyılın diğer büyük bilgi modeli olan Newtoncu doğa biliminden ayıran bir araştırma yöntemi kullanmaktaydı. Tüm filologlar, çözmeye çalıştıkları farklı gizemlerin kilidini açacak anahtarın tarih olduğuna inanıyordu. Bir ilim insanı ancak metinlerin, farklı dillerin ya da dilin kendisinin tarihsel kökenlerini anlayarak çalışma nesnesini yeterince açıklayabilirdi. Dahası, tüm filologlar tarihsel araştırmanın doğası gereği karşılaştırmalı olduğunu kabul ediyordu. Bir ilim insanı klasik bir metni ya da Sanskritçenin gramerini ancak çoklu karşılaştırmalı bağlamlara yerleştirerek anlayabilirdi, bunun için ya klasik metni diğer el yazmalarıyla ve onları çevreleyen

5. Bu uzun süredir kayıp olan dil şimdi Proto-Hint-Avrupa olarak adlandırılıyor.

tarihsel kanıtlarla karşılaştırmalı ya da Sanskritçenin gramerini benzer Hint-Avrupa gramerleriyle (ayrıca en azından örtük biçimde, diğer dil ailelerinin benzer olmayan gramerleriyle) karşılaştırmalıydı. Dahası, filologlar tarihin sadece karşılaştırmalı değil, aynı zamanda soybilimsel de olduğunu kabul ediyordu. Tarihsel kökenleri, çok spesifik bir anlamda bulmayı amaçlamışlardı: Atasal bir form ile başlayıp, ara formlar alan ve sonunda çağdaş bir forma giren soy çizgilerini ortaya çıkarmak istiyorlardı. Bu kitabın ilerleyen bölümlerinde tarihselciliğin, karşılaştırma ve soyağacı konusundaki ısrarıyla, modern beşerî bilimlerin DNA'sına kendini nasıl kopyaladığını göreceğiz.

Bu güçlü araştırma araçlarıyla donatılmış olan filoloji, akademinin taşrasındaki çeşitli bilgi türlerini canlandırmıştı. On dokuzuncu yüzyılın son üçte birinde doğa bilimleri tahtını gasp edene kadar, filoloji muhtemelen en etkili öğrenme modelini sağlamıştı.⁶

Filolojinin bir bilgi paradigması olarak muazzam yankısı bugün doğa biliminin paralel etkisinden çok daha az bilinmektedir, çünkü bilim kazanmış ve filoloji kaybetmiştir. Galipler genellikle mağlupların ayak izlerini silerler. İsterseniz bunu antik Kartaca çalışan öğrencilere sorabilirsiniz.

Otuz yılı aşkın bir süre önce bazı gömülü kalıntılara tesadüfen rastladım. 1980'lerin başında Charles Eliot Norton'un hayatını yazmaya koyuldum. Norton, 1870'ten sonraki on yıllarda, modern Amerikan yüksek öğreniminin yükselişe geçtiği dönemde beşerî bilimlerin en üretken savunucusuydu. Biyografi araştırmasına onun ailesiyle başlamak mantıklı geldi. Annesi Catharine Eliot Norton geride sadece yazışma kırıntıları bırakmıştı. Kutsal Kitap âlimi olan babası Andrews Norton ise arkasında çok daha fazla eser sağlamıştı. Bu hazine, Harvard Üniversitesinde Kutsal Kitap eleştirisi üzerine verdiği derslerin notlarını da içeriyordu. Bunları incelerken, yaşlı Norton'un Kutsal Kitap ve teoloji anlayışının temelinde 'uzlaşımçı' (bu konuda daha fazla bilgiyi 1. Bölümde bulabilirsiniz) bir dil kuramının yattığını öğrendim. Hatta kendisi diğer dil felsefelerinin dinî inancı tehdit ettiğine inanıyordu. 1830'larda Andrews Norton, bir dönem öğrencisi olan Ralph Waldo Emerson ile Emerson'ın heterodoks dinî yüzünden kamuoyu önünde bir tartışmaya girdi. Aralarındaki tartışmanın basılı ve özel kayıtlarını karıştırırken, Emerson'un dil hakkındaki fikirlerinin Norton'u dinî öğretileri kadar korkuttuğunu ve öfkeliendirdiğini keşfettim: Norton, Emerson'ın dinî sadakatsizliğinin altında onun dilbilimsel sapkınlığının yattığını ısrarla vurgulamıştı.

6. Bazı bilgi tarihçileri (muhtemelen çoğu), İngilizce konuşulan dünyada doğa biliminin zaferinin biraz daha erken olduğunu savunacaktır, ancak ben bu görüşün dilbilimsel bir yanlış anlamaya dayandığına inanıyorum: 'Bilim'in öncelikle doğa bilimleri anlamına gelecek şekilde zamanından önce sınırlandırılması. Bkz. Turner 2002. Her hâlükârda bu anlaşmazlık, filolojinin modern beşerî bilimlerin doğuşundaki etkisi açısından pek de önemli değildir.

1985 baharında Michigan Üniversitesinin tarih bölümü beni, bizim meslekte iş görüşmesi dediğimiz konuşmayı yapmam için davet etti. Dönemin dil hakkındaki diğer Amerikan yazılarını karıştırarak Norton-Emerson kavgasını daha fazla deşifre etme fırsatı buldum. Bir de baktım ki Ann Arbor'daki dinleyicilerimi, artık büyük ölçüde unutulmuş olan, Amerika'ya özgü bir dilbilimsel kuramlaştırma tarzının Norton'un zamanında geliştiğine ve bu tarzın filozof Charles Peirce ve antropolog Lewis Henry Morgan gibi etkili düşünürleri açıklamaya yardımcı olabileceğine ikna etmeye çalışıyorum. Neyse ki işi aldım. Birkaç yıl sonra Paris'teki bir tanıdık bu düşünceleri oradaki bir dergide yayımlayacak kadar ilginç buldu.⁷

Top yuvarlanmaya başlamıştı.

Ama Andrews Norton'ın benim için hâlâ en önemli yönü, oğlunu şekillendirmiş olmasıydı. Kutsal Kitap eleştirmeni olarak Andrews, İncilleri uzmanlık alanı hâline getirmişti. Onun öğretisi, bu tür eski metinleri açıklamak için, onları tarihsel bir bağlama oturtmak gerektiği idi. Mütercimlerin, İncillerin yazıldığı birinci yüzyıl Yunancasının deyimlerini, o dönemde geçerli olan edebî biçimleri, dönemin Yahudilerinin ve Romalı yöneticilerinin zihniyetini, cinsiyetler arasındaki ilişkileri ve aile hayatını düzenleyen gelenekleri, dinî uygulamaları, ekonomik faaliyetleri, geçerli kanunları, beslenme düzenini— modern bir okuyucunun metinleri yazarlarının amaçladığı şekilde çözmesini sağlayan ayrıntılar bütünü— bilmesi gerekiyordu. Bu uzmanlığı elde etmek için eleştirmenin İnciller'e dönemin diğer metinlerini de katması gerekiyordu: bu eserler yalnızca dilbilimsel ve edebî sorunlara değil, İnciller'in yazarlarını daha geniş anlamda şekillendiren, zamana ve yere özgü kültüre de ışık tutuyordu. Bir Orta Çağ köylüsünün kendi kültüründen ya da Madame de Maintenon'un kendi kültüründen kaçamayacağı gibi onlar da kültürlerinden ayrı düşünülemezdi. Elbette dönemin her metni, içinden çıktığı kültür hakkında bir şeyler ortaya koyar; bu nedenle İnciller de tıpkı bu diğer metinlerin İncillere ışık tutması gibi akademisyenlerin öteki çağdaş metinleri anlamasına yardımcı olur. Her metin, diğer metinlerde bir şeyleri daha anlaşılır hâle getiren bir bilgi parçası sağlayabilir. Eleştirmen, ana ilgi alanı olan kitaplar (burada İnciller) ve onları çevreleyen metinler arasında gidip gelerek, tüm bu metinleri üreten kayıp dünyayı elinden geldiğince yeniden yaratır. O da bu şekilde İncillerin orijinal anlamını modern bir okuyucu için daha açık hâle getirmişti. Kısacası Andrews bir metin filoloğuydu. Oğlu da babasına çekmişti. Charles Norton, ilk akademik izini Dante'yi çevirerek bıraktı —bu tam da babasının eserlerinden bildiği türden filolojik beceriler gerektiren bir görevdi. Hayatının ilerleyen dönemlerinde, on yedinci yüzyıl İn-

7. J. Turner 1993. Arkadaşım, o zamanlar seminerler verdiğim École des Hautes Études en Sciences Sociales'de öğretim üyesi olan Maurice Olender'di. Makale İngilizce olarak Turner 2003'te yayımlanmıştır. Emerson'la olan tartışması Norton'a günümüz akademisyenlerinin dikkatini çekme konusunda sönük bir iddia kazandırdı.

giliz şiirini düzenleyerek bir başka filoloji eylemi gerçekleştirdi. Ancak genç Norton kendini hiçbir zaman metinleri incelemekle sınırlamadı. Aslında en çok bir sanat tarihçisi olarak tanındı; ABD’de bu alandaki ilk profesör oydu. Ayrıca klasik arkeoloji hakkında yazdı ve bu yeni akademik disiplinde önde gelen profesyonel gruplardan biri hâline gelen Amerika Arkeoloji Enstitüsünü kurdu. Beşerî bilimlerdeki yenilikçi kariyerinin izledikçe, Charles Norton’un Yunan tapınaklarını, Orta Çağ katedrallerini ve Rönesans resimlerini birer ‘metin’ olarak ele aldığını fark ettim. Geçmiş dünyalara ait bu fiziksel kalıntıları tarihsel bağlamları içine yerleştiriyor; onları kendi dönemlerinin diğer ‘metinleriyle’ (kelimenin hem gerçek hem mecaz anlamıyla) karşılaştırarak bu eserleri üreten insanlar açısından taşıdıkları anlamları ortaya çıkarmayı amaçlıyordu. Daha sonra da örneğin Parthenon ya da Siena Katedrali’ni, bu yapıları üreten çoktan ölmüş kültürlere ışık tutmak için kullandı. Amerika Birleşik Devletleri’nde modern beşerî bilimlerin diğer herkesten daha fazla ‘kurucu babası’ olan bu adam ister şiirler ister binalar ister resimler üzerinde çalışsın, aynı tarihselleştirici, karşılaştırmalı, soykütüksel filolojik yöntemleri uyguladı.⁸ Ben bu durumun Norton’un kendine özgü tavrından kaynaklandığından şüphelenmiştim, değilmiş. Tarih akademisi küçük bir dünyadır. Başka yerlerdeki meslektaşlarım Norton üzerinde çalıştığımı biliyorlardı. Konferanslar düzenlerken bazen benden ilgili konularda bildiriler talep ettiler. Böylece Norton’un biyografisini yazarken filoloji ve modern beşerî bilimlerin akrabalığı hakkındaki önsezilerimi test etme şansım oldu. Diğer arşivlerden çıkarılan örnekler tahminimi yavaş yavaş işleyen bir hipoteze dönüştürdü. Norton 1999’da son nefesini verdiğinde (ikinci kez, zavallı adam), filolojinin kollarının modern beşerî bilimlere öğrenimine ne kadar uzandığını öğrenmek için yola çıktım. O zaman kendimi artık 1985’teki kadar yalnız hissetmiyordum. Giderek daha fazla araştırmacı çeşitli bilim dallarında filolojinin izlerini tespit ediyordu.

Yine de dil çalışmalarının kendi altın çağında modern ilmin iskeletini nasıl oluşturduğunu ve bize bugün beşerî bilimleri ve hatta sosyal bilimleri oluşturan birçok disiplini nasıl kazandırdığını yeni yeni anlamaya başlıyoruz. Tarihçiler filolojinin, antropolojinin, klasiklerin (sadece Yunanca ve Latince öğretiminden farklı olarak) ve dinlerin karşılaştırmalı incelenmesinin, edebiyat biliminin ve hatta bazı hukuki araştırmaların kökenindeki rolünü ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, konu, yöntem ve tutum açısından birbiriyle ilişkili olan iki başka ilim faaliyetinin de uzun tarihi boyunca filolojinin yanında yer aldığının giderek daha fazla farkına vardık: Retorik (etkileyici konuşma veya yazma sanatı) ve antik çağ araştırmaları (geçmişin fiziksel ve diğer kalıntılarının incelenmesi). Bu alanların izleri bugün de akademik çalışmalarda karşımıza çıkıyor.

8. Turner 1999.

Yine de birçok iyi monografiye rağmen, bugüne kadar hiç kimse, İngilizce konuşulan dünyada modern beşerî bilimlerin filolojinin rahminden doğuşuna dair tüm süreci gözden geçirme girişiminde bulunmadı. (“İngilizce konuşan” ifadesi “Kurallar” bölümünde açıklanmıştır). Bu kitap o hikâyeyi anlatıyor.

Ama ben bir anlatıcı değilim aslında. Sanskritçeden bihaber, eski Yunanca ve İbraniceye ancak kısmen aşına, Latinceye zayıf biri olarak, filolojinin sık ormanlarını keşfederken her uzmanın memnuniyetle belirteceği gibi sarmaşıklara dolanmam, köklere takılıp düşmem kaçınılmaz görünüyor. Bu yolculuğa çıkmamın gerekçesi basittir: Başka kimse yapmadı. Teknik yetersizliklerim bana avantaj bile sağlayabilir. Filolojinin farklı dallarını meşgul eden özelleşmiş tartışmalar beni rahatsız etmiyor. Beni asıl ilgilendiren, belirli filoloji dallarının kendi içinde ürettiği sonuçlardan çok, bu sonuçların başka alanlarda çalışan araştırmacılar tarafından (kimi zaman benim gibi orijinal alana yeterince hâkim olmayan kişilerce) nasıl yorumlandığıdır. Ben herhangi bir filolojik alt alana değil, son iki ya da üç yüzyılın genel entelektüel tarihine odaklanıyorum. Yani geniş anlamdaki etki hakkında sorular sormaya, belki de hipermetrop görüşüm yakındaki ağaçları bulanıklaştırdığı için ormanı daha net görmeye yatkınım. Bununla birlikte akademik öncülerin omuzlarında durduğumu eklememe gerek yoktur; nitekim kaynak gösterdiğim notlar onlara ne kadar bağımlı olduğumu zaten gösteriyor – her ne kadar az keşfedilmiş çalılıklarda kendi yolumu açmak zorunda kalmış olsam da.

Filolojinin mirası bugün bilgiyi inşa etme yöntemlerimizde varlığını sürdürdüğü için filolojik geçmişin kazılarak ortaya çıkarılması hem tarihsel yeniden inşa hem de günümüzü anlama çabası hâline gelir. Bilme biçimlerimizin nereden geldiğini gördüğümüzde, onların güçlü ve zayıf yanlarını, keskinliklerini ve kör noktalarını daha iyi kavrarız. Filolojik mirasa geniş bir bakış açısıyla yaklaşmanın, bunları daha kolay tespit etmemize, bilgi haritasında kendimizi daha güvenli bir şekilde konumlandırmamıza ve böylece gelecekteki araştırmalarımızı geliştirmemize yardımcı olacağını umuyorum.

Beşerî bilimlerle uğraşanlar için kendi geçmişimizi bilmenin faydalarını belirtmeye gerek yok. Zihinsel olarak bölünmüş bir hâl içinde yaşarız. Bir yandan da disiplinler duvarlar beşerî alanları birbirinden ayırır. Yirminci yüzyıl tarihçileri *Twentieth-Century Literature* (Yirminci Yüzyıl Edebiyatı) dergisini nadiren okurlar, sanat tarihi alanındaki bir meslektaşının *American Historical Review*’daki (Amerikan Tarihi Dergisi) kitap eleştirilerini taradığını görmeyeli de uzun zaman oldu. Öte yandan, disiplinler arası araştırmaların övülmesi bugünlerde üniversitenin Hallelujah Korosu’dur (*Haendel’in Mesih oratoryosunun ünlü bir bölümü, bir gösterimde İngiltere Kralı 2. George şevke gelip ayağa kalktığı için geleneksel olarak ayakta dinlenir, –ç.n.)* ve farklı disiplinlerden beşerî bilim akademisyenleri bazen bireysel olarak, bazen de Amerika Çalışmaları gibi disiplinler arası programlarda iş birliği yapmak-